

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Elite en Buitenlandse Politiek

Siccama, J.G.

Citation

Siccama, J. G. (1979). Elite en Buitenlandse Politiek. *Acta Politica*, 14: 1979(2), 250-259.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451979>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451979>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Literatuur

Elite en buitenlandse politiek in Nederland

door J. G. Siccama

In de bundel *Elite en buitenlandse politiek in Nederland* (Den Haag: Staatsuitgeverij, 1978, XII + 275 blz.) doen de leden van een interuniversitaire werkgroep (P. R. Baehr, Ph. P. Everts, J. H. Leurdijk, F. M. Roschar, A. van Staden, C. P. van den Tempel, W. H. Vermeulen, R. M. M. de Vree) verslag van de resultaten van een enquête die in 1976 onder de leden van de 'buitenlandspolitieke elite' in Nederland is gehouden. Hiertoe werd een lijst met 103 vragen — waarvan sommige uit een aantal onderdelen bestaan — voorgelegd aan 504 personen, van wie 394 de vragen ook daadwerkelijk hebben beantwoord. Een overzicht van de groepen van personen die zijn ondervraagd, het aantal gevraagde en daadwerkelijk gehouden interviews en de non-respons (in %) is te vinden in onderstaande tabel.

Subgroepen	Populatie	Aantal gevraagde interviews	Aantal afgenomen interviews	Non-respons (in %)
1 Ambtenaren	170	170	134	22
2 Parlementariërs	46	46	39	16
3 Kerkelijke beleidsvoerders	45	45	39	14
4 Ondernemers	48	48	32	34
5 Actiegroepen	45	45	30	34
6 Media en wetenschap	150	50	44	12
7 Politieke partijen	200	50	32	36
8 Adviescolleges	100	50	44	12
Totaal	804	504	394	22

De auteurs brengen een onderscheid aan tussen de formele elite en de informele elite. Tot de formele elite behoren de beleidsvormende ambtenaren op de Ministeries van Buitenlandse Zaken, Defensie en Economische Zaken (het Directoraat-Generaal voor de Buitenlandse Economische Betrekkingen) en de parlementariërs die zich uit hoofde van hun lidmaatschap en/of plaatsvervangend lidmaatschap van vaste kamercommissies of van parlementaire delegaties met het buitenlandse beleid bezig houden. De derde subgroep van

Literatuur

de formele elite, de bewindslieden, is om praktische redenen niet in de enquête opgenomen. Voor de twee subgroepen die in het onderzoek tot de formele elite worden gerekend heeft men gepoogd de populatie volledig, namelijk door middel van de positiemethode, in het onderzoek te betrekken.

Volledige representatie is ook nagestreefd voor de vertegenwoordigers van actiegroepen. Bij deze actiegroepen moet men overigens niet uitsluitend aan groepen denken die 'linkse' druk op het regeringsbeleid uitoefenen: ook groeperingen als de Atlantische Commissie en de Europese Beweging zijn opgenomen in deze categorie. Ook met betrekking tot twee andere subgroepen in de informele elite (de kerkelijke beleidsvoerders en de ondernemers) is in de steekproef naar volledige representatie gestreefd, al berust de hiertoe aangevende 'sneeuwbaltechniek' niet uitsluitend op de positiemethode, maar op een combinatie van positie- en reputatiemethode. Uit de resterende drie populaties van subgroepen die tot de informele elite worden gerekend zijn daarentegen steekproeven van elk 50 personen getrokken. Deze procedure noopte bij een vergelijking van de opinies tussen de subgroepen tot een weging waarbij de oorspronkelijke getalsverhouding tussen de subpopulaties werd hersteld. De meningen van individuen in de meeste deelelites komen door deze weging minder zwaar te tellen. In de subpopulatie van de politieke partijen daarentegen komt aan de mening van elke ondervraagde een ruim drie maal zo zwaar gewicht toe. Dit lijkt niet bijzonder bevredigend als wij bedenken dat in deze groep van 205 personen ook 9 internationaal-politieke deskundigen van de vakbonden zijn opgenomen en dat de non-respons juist bij deze groep bijzonder hoog (36 %) was.

In deze bespreking zal ik verder eerst de enquête-resultaten op de verschillende deelgebieden van buitenlands beleid waarvan elk van de auteurs verslag doet op zijn manier¹ weergeven. Vervolgens stel ik enkele kritische vragen met betrekking tot dit onderzoek in meer algemene zin aan de orde.

Resultaten

Leurdijk rapporteert over het Nederlandse veiligheidsbeleid dat een solide meerderheid (81 %) van de buitenlandspolitieke elite voorstander is van het Nederlandse lidmaatschap van de NAVO. Een meerderheid van circa 2/3 schrijft de handhaving van de vrede in Europa toe aan de NAVO, meent dat de veiligheid van Nederland alleen in bondgenootschappelijk verband met de Verenigde Staten kan worden verzekerd en dat het NAVO-lidmaatschap de Nederlandse invloed op de internationale politiek vergroot. Van de totale elite acht 55 % de Atlantische samenwerking zeker niet in strijd met het streven naar Europese integratie. Vergeleken met de ruim 80 % van de elite die uitbreiding van de samenwerking in Europees verband wenst, blijkt het en-

thousiasme voor Westeuropese militaire samenwerking aanzienlijk geringer: 51 % wijst een Westeuropese kernmacht zonder meer af. Duidelijk is dus dat de totale elite voor de Nederlandse veiligheid wenst te vertrouwen op militaire samenwerking in Atlantisch verband.

Maar er is wel vrees dat de Amerikaanse inzet voor de Westeuropese veiligheid afslijt: hoewel 9 % de Amerikaanse veiligheidsgaranties nooit betrouwbaar heeft geacht, acht 26 % ze nu niet meer betrouwbaar. En het percentage van 2 % van de respondenten dat een Westeuropese kernmacht op dit moment zonder meer voor Nederland aanvaardbaar acht stijgt tot 22 % als de Amerikaanse veiligheidsgaranties wegvallen. Dit maakt Leurdijs conclusie dat 'de veiligheidsvoorziening en de eenwording van Europa als twee bijna geheel gescheiden zaakgebieden worden beschouwd' ietwat onbegrijpelijk. Leurdijs maakt nogal een punt van het feit dat een aanzienlijk deel (40 %) een kernmacht in Westeuropees verband onder bepaalde voorwaarden aanvaardbaar vindt als men de Amerikaanse veiligheidsgaranties niet langer betrouwbaar acht. Tot deze 40 % behoort echter ook de 32 % die een Westeuropese kernmacht wil accepteren als deze 'met de NAVO verbonden blijft'. Dit duidt dus eerder op een handhaving van de voorkeur voor de Atlantische optie — een NAVO zonder de supermacht Amerika is immers slecht voorstelbaar — boven een Westeuropese *Alleingang*.

Vermeulen stelt vast dat slechts 1 % van de totale elite de bestaande Westeuropese integratie ongedaan wil maken en slechts 6 % de integratie op het bestaande niveau wil handhaven. Voor de Westeuropese integratie als tweede belangrijke doelstelling van de Nederlandse buitenlandse politiek is dus een nog ruimere meerderheid aanwezig dan voor de militaire samenwerking in Atlantisch verband. Overigens streeft slechts 36 % een volledige Europese politieke unie na (tegenover 42 % die de integratie wil uitbouwen), hetgeen zowel zou kunnen wijzen op de doorwerking van de feitelijke stagnatie in Europees verband op de gewenste mate van integratie als op de mogelijke strijdigheid van een toekomstige Europese defensie- en buitenlandse politiek met de Atlantische samenwerking. Vermeulens verwachting dat een sterk pro-Europese opstelling samen zal gaan met een grotere bereidheid Nederlandse belangen op te offeren (hierbij valt de term 'niet dwarsliggen' overigens zomaar uit de lucht) komt niet uit de verf omdat velen de Nederlandse belangen nu juist het best behartigd achten als met de Europese integratie voortgang wordt geboekt.

Van Staden concludeert op grond van zijn analyse van een aantal kruistabellen dat aanhangers van het 'machtsrealisme' de Nederlandse invloed *niet* significant negatiever inschatten dan personen die het 'machtsrealisme' afwijzen. Het antwoord op de vraag of men in Nederland al dan niet als 'kleine staat' aanmerkt blijkt voorts weinig te zeggen over de aangehangen beleids-

voorkeuren. Wellicht zijn deze resultaten het gevolg van het feit dat respondenten die Nederland géén kleine staat vinden voornamelijk verwijzen naar de economische (en niet naar de militaire) betekenis van ons land. Wel blijken individuen die pessimistisch zijn over de invloed van Nederland als 'gidsland' overwegend 'rechtse' beleidsvoorkeuren aan te hangen. Opvallend is dat van de vertegenwoordigers van actiegroepen een zeer hoog percentage (63 %) van oordeel is dat het voornamelijk buitenlandse factoren zijn die het Nederlandse beleid bepalen: slechts 10 % acht het buitenlands beleid bepaald door Nederland zelf. Merkwaardig genoeg leidt dit geenszins tot pessimisme over de eigen mogelijkheden: slechts 47 % van de actiegroepen beschouwt Nederland als 'klein land' en niet minder dan 70 % gelooft onvoorwaardelijk in de voorbeeldwerking die van Nederland kan uitgaan.

Van den Tempel verdeelt de respondenten al naar gelang hun opvattingen over de oorzaken van onderontwikkeling in vier sub-groepen: I. zij die externe oorzaken zeer belangrijk vinden (139 personen), II. zij die èn interne èn externe oorzaken hoog aanslaan (83 personen), III. zij die de oorzaken van armoede noch in binnenlandse noch in externe factoren zoeken (62 personen), IV. zij die interne oorzaken zeer belangrijk vinden (111 personen). Hierbij dient overigens wel te worden aangetekend dat een gedachte als die van de vicieuze cirkel van de armoede (laag nationaal inkomen → geringe besparingen → geringe investeringen → laag nationaal inkomen) door niet minder dan 83 % van alle respondenten als belangrijk of zéér belangrijk wordt ervaren. Zelf blijkt de auteur trouwens van oordeel dat de opvatting dat zowel interne als externe factoren de armoede in de wereld veroorzaken het meest bij de werkelijkheid aansluit. Hoe dit ook zij, met name tussen de op basis van een factorenanalyse verkregen categorieën I en IV blijken de meningen over ontwikkelingshulp aanzienlijk uiteen te lopen. Groep I ('externe oorzaken') wenst de hulp in sterkere mate te verhogen en wil deze niet binden aan voorwaarden (met uitzondering van de voorwaarde dat de hulp een bijdrage moet vormen 'tot emancipatie van de armste bevolking'). Deze factor 'externe versus interne oorzaken' valt weliswaar goeddeels samen met het onderscheid tussen 'links' en 'rechts', maar bezit een sterker verklarende werking. Van den Tempel spreekt hierdoor van het optreden van een 'interveniërende variabele', al trekt zij deze zelf wel weer sterk in het ideologische vlak. Zo valt niet in te zien waarom de aanhangers van de 'externe oorzaken'-visie over het algemeen 'deductief en abstract' geïnspireerd zouden zijn en evenmin waarom de aanhangers van de 'interne oorzaken'-visie het kapitalisme niet als bedreiging zouden zien. Zinvol lijkt mij een onderscheid tussen individuen die het verschijnsel onderontwikkeling primair uit systeemvariante factoren verklaren tegenover individuen die de oorzaak in een bepaald economisch en ideologisch stelsel zoeken, maar deze onderscheiding behoeft

niet samen te vallen met die tussen 'externe' en 'interne' oorzaken.

De Vree behandelt de houding ten aanzien van bewapenings- en ontwapeningsvraagstukken. Zij zondert twee factoren af die in sterke mate samenhangen met de opinies over bewapening en ontwapening (gedeeltelijk tellen deze opinies trouwens ook zelf al mee in de factorenanalyse): de hard-zacht dimensie en de machtsrealisme-idealisme dimensie. Deze laatste dimensie duidt op een verwantschap met de problematiek die door Van Staden wordt behandeld, maar van enige uitwisseling van gedachten tussen de onderzoekers blijkt uit het boek niets. De Vree constateert een grote overeenstemming in de meningen van ondernemers, ambtenaren en adviescolleges enerzijds en kerkelijke autoriteiten en actiegroepen anderzijds. De eerste deelelites zijn in sterke mate 'hard' en 'machtsrealistisch' georiënteerd, de tweede 'zacht' en 'idealistisch'.

Als noodzakelijke voorwaarde voor democratische controle op het buitenlands beleid noemt *Baehr* dat er communicatie plaats vindt tussen formele en informele elites en tussen elites en non-elites. Hij ziet de informele elite als een noodzakelijke schakel tussen overheid en volk.

Voorzover de communicatie tussen burgers en formele elite leidt tot het uitdragen van meerderheidsvoorkeuren onder de burgers in het buitenlands beleid kan men met deze voorwaarde (hoewel dat dan eerder een voldoende voorwaarde zou zijn) instemmen. Blijven de voorkeuren van de burgers (de 'non-elites') daarentegen buiten beschouwing, dan behoeft communicatie tussen informele en formele elites geenszins tot het uitvoeren van de meerderheidsvoorkeur onder de burgers te leiden: de van de burgers afgeschermden elite kan heel goed zijn eigen (andere) zin doen. Dat dit laatste geenszins denkbeeldig is blijkt b.v. uit een door Vermeulen (blz. 54) aangehaalde uitspraak van Hveem. Hveem is er niet zo zeker van of wat de elite voorstaat en doordrijft, gedeeld wordt door het grote publiek. In veel gevallen zou de massa de elite haar gang laten gaan. In de praktijk lijkt het *Baehr* te gaan om de meningen die bij de verschillende deelelites leven over de (voor)verwerking van eisen en steun t.a.v. de buitenlandse politiek. Alle deelelites blijken de meeste invloed toe te kennen aan het kabinet en zeggen zelf 'alleen op sommige gebieden' of 'een beetje' invloed te hebben. Zowel informele als formele elites zeggen ook dat ze in sterke mate beïnvloed worden door de pers. Ambtenaren achten zich nog sterker beïnvloed door het lezen van ambtelijke rapporten en interne stukken, al hoeft dit niet te wijzen op afsluiting van het ambtenarenapparaat voor andere opinies, zoals *Baehr* suggereert (het betreft hier ook b.v. rapportage van ambassades). Opinies over het functioneren van het parlement lijken sterk samen te hangen met de waardering voor parlementaire controle op het beleid. De mate van waardering voor de parlementaire democratie lijkt ook door te klinken in de meningen over de toege-

nomen belangstelling voor de buitenlandse politiek en die over buitenparlementaire pogingen om het beleid te beïnvloeden.

Met de beperkte mate van communicatie tussen formele en informele elites waarover *Baehr* zich beklaagt, valt het overigens volgens de bijdrage van *Roschar* nogal mee: gemeten aan de kant van de ontvanger blijkt elke deelelite in direct contact te staan met elk van de andere deelelites. Met behulp van de techniek van de 'directed graphs' komt *Roschar* vervolgens op basis van de verschillen in contactfrequenties die desondanks tussen de deelelites blijken te bestaan tot een modellering van de structuur van directe contacten. Indirecte contacten (b.v. via de media) en contacten tussen personen die deel uitmaken van één en dezelfde deelelite laat de auteur uitdrukkelijk buiten beschouwing. Wel besteedt hij enige aandacht aan het overlappend lidmaatschap van deelelites (71 % van de leden van adviescolleges maken b.v. óók deel uit van een andere subgroep) maar omdat *Roschar* zijn analyse niet op het individuele niveau uitvoert kan niet worden nagegaan of misschien bepaalde personen in de structuur van directe contacten invloed uitoefenen doordat contacten altijd via hen moeten lopen. De plaats van een deelelite in de hiërarchische contactstructuur blijkt te corresponderen met de invloed die aan deelelites wordt toegekend en met de aangehangen meningen over het beleid. *Roschar's* bijdrage kan gekarakteriseerd worden als een modellering van de voorverwerking van eisen en steun via directe contacten. Op de conclusies die de auteur aan deze structuur meent te kunnen verbinden voor het uitoefenen van invloed komen wij nog terug.

Tenslotte analyseert *Everts* de rol van de kerkelijke beleidsvoerders en van de kerkelijkheid van alle respondenten. De kerkelijke elite op buitenlands-politiek gebied staat in zijn opvattingen dichtbij de vertegenwoordigers van actiegroepen, maar deze relatief radicale opvattingen vindt de auteur — kennelijk in tegenstelling tot zijn verwachtingen — nog het meest terug bij onkerkelijken. Kerkelijke inactieven, en kerkelijke actieven al helemaal, blijken hun leidlieden niet te volgen in hun standpunten over defensie en buitenlandse politiek, al stellen de kerkelijk actieven dan nog wel veel vertrouwen in de morele factoren en in de medemens.

Beoordeling

De kritische kanttekeningen die zijn geplaatst bij de bespreking van de bijdragen van afzonderlijke auteurs en de algemene vragen die hierna nog aan de orde komen zouden tot een al te negatieve indruk over de hier besproken bundel kunnen leiden. Daarom zij met nadruk gesteld dat in dit boek gerapporteerd wordt over de antwoorden op een zeer interessante vragenlijst. De procedures die gevolgd zijn om tot de gepubliceerde resultaten te komen zijn

voor de lezer goed te volgen en in de analyses wordt een aanzienlijke mate van originaliteit aan de dag gelegd. Bijzondere vermelding verdienen in dit opzicht de bijdragen van Van Staden, Van den Tempel en Roschar. Na deze lofprijzingen volgen echter de beloofde meer algemene kritische vragen bij het onderzoek.

Steekproef en vraagstelling

Ik heb nogal moeite met het begrip elitestudies en in het bijzonder met steekproeven uit elites. Onvermijdelijk is de elite vantevoren al te definiëren, maar dit roept als bezwaren op dat niet uit de onderzoeksresultaten zelf kan blijken of er sprake is van een elite en, zo ja, wie daartoe dan behoren. Daarbij komt nog dat aan het bestaan van een 'elite' een pejoratieve betekenis toekomt: de auteurs mogen dan zelf zeggen dat 'elite' in deze studie een neutraal begrip is, uitdrukkingen als 'nog steeds een kleine groep'² herinneren onmiskenbaar aan de bijbetekenis die nu eenmaal aan dit begrip is verbonden. De zgn. 'paradox of participation' die inhoudt dat bij participatie door een groter aantal burgers de invloed van elke burger afneemt had in dit verband trouwens wel vermelding verdiend. Overigens geef ik graag toe dat ook aan een alternatieve benaming als 'deskundigen-studies' bezwaren zijn verbonden. Het is niet zozeer de gedeelde deskundigheid, als wel de omstandigheid dat zoveel respondenten een mening blijken te uiten, die in de antwoorden het meest opvalt. Bijna alle ondervraagden kennen de grootste invloed op de buitenlandse politiek toe aan de ministers, maar de bewindslieden zijn nu juist — om overigens goede redenen — buiten het onderzoek gehouden.

Een volgende vraag die zich aandient is de reden waarom deze personen wél en andere niet in de populatie zijn opgenomen. Treffend is b.v. dat in een recente Westduitse elite-studie over veiligheidspolitiek³ personen uit de krijgsmacht wél tot de elite worden gerekend, maar dat de krijgsmacht in de onderhavige studie — ondanks de zorg van een auteur als Everts over het militarisme — niet aan bod komt. Ook typisch Nederlands is wellicht de kerkelijke beleidsvoerder wél als deelelite op te voeren.

Onbevredigend acht ik dat uit drie deelelites steekproeven zijn getrokken en uit de overige deelelites niet. De wegingsprocedure — met alle daaraan verbonden bezwaren — had kunnen worden vermeden door ook van media en wetenschap, politieke partijen en adviescolleges de volledige populatie een interview af te nemen. In dat geval waren ook de nu veelvuldig gebruikte significantietoetsen, die ook nu overigens al een beperkte betekenis toekomen, overbodig geworden.⁴

Een volgend bezwaar geldt de voorname plaats die aan de vergelijking van deelelites wordt toegekend. De deelelites worden opgevoerd als *unitary actors*,

maar een aantal van hen (de politieke partijen, parlementariërs) hebben de uitdrukkelijke bedoeling elkaar te beconcurreren of een verscheidenheid aan opinies ten toon te spreiden (de media en adviescolleges). Dit heeft tot gevolg dat de genoemde groeperingen vrijwel zonder uitzondering middenposities in de rangordening van deelelites innemen. Het beschouwen van deelelites als *unitary actors* doet voorts onvoldoende recht aan het belang van overlappend groepslidmaatschap en van directe contacten tussen b.v. een ambtenaar en een ideologisch gelijkgezinde vertegenwoordiger van een actiegroep.

Bij de vraagstelling wreekt zich soms de vrijwel onbeperkte mogelijkheid om antwoord te geven. Als voorbeeld diene de vraag naar de gewenste veiligheidsopties als de Amerikaanse protectie voor West Europa wegvalt. Bepaalde deelelites blijken hier veel mogelijkheden tegelijkertijd te kunnen verzoenen (van de kerkelijke elite willen aanzienlijke percentages èn b.v. 'het opbouwen van de geweldloze verdediging' èn 'toenadering tot het sovjet blok' èn het 'versterken van de conventionele bewapening') die andere groepen kennelijk als elkaar uitsluitende opties beschouwen (29 % van de parlementariërs neemt b.v. zijn toevlucht tot óf 'het opbouwen van de geweldloze verdediging' of 'algehele ontwapening', 62 % daarentegen tot 'versterking van de conventionele defensie' óf 'het opbouwen van een eigen Westeuropese kernmacht'). Toegegeven zij dat het stellen van open vragen ook zijn voordelen heeft, maar het aan het licht brengen van elkaar uitsluitende opties wordt erdoor aan het oog onttrokken. Ter vergelijking presenteer ik de antwoorden op de volgende vraag uit het eerder vermelde elite-onderzoek in de Bondsrepubliek:⁵

'Worauf beruht Ihrer Meinung nach die gegenwärtige Situation eines *Nicht-Krieges* zwischen Ost und West in erster Linie (Bitte nur *eine* Möglichkeit ankreuzen?)

— auf wechselseitigen wirtschaftlichen Interessen	115 (13,3 %)
— auf dem militärischen Abschreckungssystem	607 (70,3 %)
— auf gemeinsamen Interessen der Supermächte gegenüber Dritter	79 (9,1 %)
— auf der entspannten Atmosphäre seit dem Ende des Kalten Krieges	56 (6,5 %)

De grote variatie in antwoordmogelijkheden heeft soms tot gevolg dat over voorkeuren van deelelites conclusies worden getrokken die gebaseerd zijn op de oordelen van al te kleine aantallen ondervraagden. In Tabel 3.12 (p. 63) doet Vermeulen b.v. vergelijkende uitspraken over preferenties van subgroepen op basis van meningen van niet meer dan 6 ondernemers en 8 vertegenwoordigers van de media en de wetenschap.

Meningen en invloed

Mijn belangrijkste kritiekpunt betreft de pretentie van de auteurs dat zij met behulp van de antwoorden op de in de enquête gestelde vragen hebben vastgesteld wie de meeste invloed op het beleid uitoefenen. Zo wordt het resultaat van de analyse van Roschar in de inleiding als volgt samengevat: 'Hij toont aan dat de plaats van een deelelite in die structuur samenhangt zowel met de mate waarin binnen die elite bepaalde houdingen en opvattingen voorkomen ten aanzien van het buitenlands beleid als met *de invloed van die elite op de totstandkoming van het beleid*' (curs. J.G.S.). Gemeten is echter niet de invloed van personen of deelelites, maar de door de respondenten gegeven antwoorden op de vraag van welke groepen zij denken dat deze invloed uitoefenen. Het gaat derhalve om een schatting van invloed volgens de reputatiemethode, om veronderstelde invloed. Het is merkwaardig dat de auteurs — ondanks hun herhaaldelijke verzekeringen dat slechts sprake is van veronderstellingen met betrekking tot de invloed, van voorwaarden voor invloed en van de noodzaak om ook de *output* te onderzoeken vooraleer van invloed gesproken kan worden — zich toch herhaaldelijk laten verleiden tot ongeclausuleerde uitspraken.⁶ Waarschijnlijk wordt dit in de eerste plaats in de hand gewerkt doordat vragen zijn gesteld over beïnvloedingspogingen. Als tweede reden kan echter worden aangevoerd dat overeenkomsten met de meningen over het beleid van de veronderstelde top (ministers en ambtenaren) door de onderzoekers worden uitgelegd als bewijs voor invloed. Gelijikheid in opinies sluit echter invloedsmeting juist per definitie uit.

Het spreken over invloed krijgt zelfs een kwalijk tintje doordat de auteurs het herhaaldelijk willen doen voorkomen alsof de ondernemers (juist doordat hun beleidsvoorkeuren zo dicht bij die van de ambtenaren liggen) het invloedrijkst zijn. Van critici van het beleid, aan wie onder meer weinig invloed wordt toegekend omdat zij in hun meningen ver van de ambtenaren afstaan (vooral kerkelijke elite en actiegroepen) denkt men daarentegen dat meer invloed van deze groepen tot een ander buitenlands beleid zou kunnen leiden. De door Roschar, die op deze problemen het diepst ingaat, opgestelde overeenstemming tussen de structuur van directe contacten en de meningen over het beleid laat deze conclusies niet toe. Zo komt het mij voor dat de ondernemers, die in deze contactstructuur uitsluitend met de topambtenaren frequent contact onderhouden (en dan nog meer van ambtenaren naar ondernemers dan in omgekeerde richting) daarin een geïsoleerde en vrij invloedloze positie innemen. Hun contact lijkt vooral van economisch-functionele aard. Actiegroepen en kerkelijke elite lijken veeleer initiatoren van eisen en steun die zij bij de politici en de media ingang trachten te doen vinden. Spijtig is hierbij dat de rol van de media bij de veronderstelde beleidsbeïnvloeding

buiten beschouwing blijft: een artikel in een krant kan voor een politicus effectiever zijn dan een bezoek aan een minister.

De auteurs hebben dus niet onderzocht wat zij wilden onderzoeken (invloed). Wat hun arbeid wèl heeft opgeleverd is een overzicht van opvattingen die leven bij de Nederlandse buitenlands-politieke elite. En dit resultaat, waarop in deze bespreking de nadruk is gelegd, is op zichzelf al interessant genoeg.

Noten

1. Voor een kritiekloze samenvatting van de resultaten zie P. R. Baehr, 'Elite en buitenlandse politiek in Nederland: kenmerken en meningen van een nog steeds kleine groep', in: *Intermediair* 14/51, (22 december 1978), blz. 25-37.
2. Deel van de ondertitel, hoewel waarschijnlijk niet door de auteur zelf bedacht, van het in voetnoot 1 geciteerde artikel van Baehr.
3. D. Schlössler and E. Weede, *West German Elite Views on National Security and Foreign Policy Issues*, Königstein: Athenäum Verlag 1978.
4. Zie hiervoor D. E. Morrison and R. E. Henkel, *The Significance Test Controversy: A Reader*. Chicago: Aldine 1970.
5. Schössler en Weede, a.w., blz. 20.
6. Een soortgelijke tendens met betrekking tot het uitoefenen van economische macht is aan de kaak gesteld in P. J. Uitermark, 'Over graven naar macht en de kern van de (Nederlandse) economie', in: *Acta Politica* XIII (2), (april 1978), blz. 161-211.